

*Мулякова-Бочі А.К.,
здобувач
кафедра фінансів та банківської справи
Національна академія управління,
м. Київ*

ФОРМУВАННЯ ТА ОЦІНКА ТЕХНОЛОГІЧНОГО ПЛАТІЖНОГО БАЛАНСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті найбільшу увагу зосереджено на формуванні технологічного платіжного балансу. Особливий акцент зроблено на аналізі його основних складових та проблем, які впливають на його зростання.

Ключові слова: технологічний платіжний баланс, інноваційний потенціал, наукові розробки та дослідження, передача технологій.

Постановка проблеми. В останні роки глобалізаційні процеси проникають у всі сфери держави. Це також стосується передачі технологій, інвестицій та інноваційного розвитку. Жорстка конкуренція, що характеризує глобалізацію, призвела до того, що все більше і більше фірм намагаються застосовувати новітні технології. Як наслідок цієї стратегії, фірми зобов'язані отримати технології і нематеріальні активи, які мають важливе значення для них. Прямі іноземні інвестиції сприяють зростанню передачі технологій від материнської компанії до своїх партнерів за кордоном, і більшість з цих угод відповідають операціям між ними.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем платіжного балансу присвячені праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як С. Боринець, Д.Єрін, С.Ніколайчук, П.Пищик, О.Романюк, Т.Савченко, А.Ставицький, О.Сунцова та інші.

Невирішені проблеми. Проте, незважаючи на існування певної кількості досліджень, технологічному платіжному балансу і проблемам його формування приділено дуже мало уваги. Тому **основним завданням** статті є формування технологічного платіжного балансу в умовах інноваційного розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Технологічний платіжний баланс є одним з основних джерел, що показує передачу технологій, а також інноваційну активність держави. Він є першим з офіційних документів для вимірювання науково-технічної діяльності, який підготовлений ОЕСР ще у 1990 році [1]. Технологічний платіжний баланс є своєрідним керівництвом щодо інформаційних технологій (інформаційні, комп'ютерні та товари та послуги зв'язку), а також інноваційної діяльності підприємств. Він є важливим елементом інтерпретації науково-технічних показників, а також визначення конкурентоспроможності держави.

Згідно методології [1], яка використовується у більшості країн світу визначено чотири типи операцій технологічного платіжного балансу:

- 1) Дохід від володіння технологічними активами під захистом закону про промислову власність, що генеруються в основному за рахунок угод, пов'язаних з патентами (прямого продажу, або ліцензування); винаходами; ноу-хау;
- 2) Дохід від володіння нетехнологічними активами, які відносяться до промислової власності (наприклад, торгові марки і моделі), або знаходяться під дією закону про інтелектуальну власність (наприклад, фільми, звукозаписи, авторські матеріали, програмне забезпечення);

3) Послуги з технологічним змістом: надання технічної допомоги, технологічні дослідження, інженерні послуги, консультації, технічне співробітництво;

4) Інтелектуальні, але не технологічні послуги – маркетинг, управління, фінансовий менеджмент, страхування, транспорт і т.д.

Проте зараз в більшості країн використовуються такі основні складові:

- Придбання і використання роялті та ліцензійних платежів;
- Технічна допомога;
- Наукові дослідження та розробки;
- Інші технічні послуги.

В Україні до сьогоднішнього дня не існує технологічного платіжного балансу, що негативно впливає на позитивний імідж держави. Аналізуючи міжнародний досвід слід зазначити, що для України прийнятним є побудова технологічного платіжного балансу на основі платіжного балансу та згідно методичних рекомендацій ОЕСР [1]. До сьогоднішнього дня немає в Україні офіційного перекладу цих методичних рекомендацій, що потрібно буде органам державної влади здійснити у разі подання інформації щодо міжнародної передачі технологій через ТПБ.

Таблиця 1

Технологічний платіжний баланс України, млн. дол.

Стаття	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Надходження	211	311	445	548	762	1 125	1 785	1 740	2 118
Комп'ютерні та інформаційні послуги	17	30	44	97	191	316	344	429	698
Роялті та ліцензійні послуги	14	40	22	32	53	72	112	132	107
Наукові та конструкторські розробки	92	128	202	228	303	421	402	490	526
Послуги в архітектурних, інженерних та інших технічних галузях	88	111	177	189	215	310	452	451	592
Придбання/реалізація нефінансових активів	0	2	0	2	0	6	475	238	195
Витрати	-533	-502	-824	-837	-1 083	-1 568	-1 273	-1 438	-1 589
Комп'ютерні та інформаційні послуги	-67	-79	-128	-137	-160	-272	-220	-247	-296
Роялті та ліцензійні послуги	-292	-268	-421	-428	-577	-754	-644	-744	-746
Наукові та конструкторські розробки	-47	-47	-74	-104	-150	-261	-180	-167	-172
Послуги в архітектурних, інженерних та інших технічних галузях	-124	-108	-144	-168	-196	-281	-212	-221	-267
Придбання/реалізація	-3	0	-57	0	0	0	-17	-59	-108

нефінансових активів									
Підсумки	-322	-191	-379	-289	-321	-443	512	302	529
Комп'ютерні та інформаційні послуги	-50	-49	-84	-40	31	44	124	182	402
Роялті та ліцензійні послуги	-278	-228	-399	-396	-524	-682	-532	-612	-639
Наукові та конструкторські розробки	45	81	128	124	153	160	222	323	354
Послуги в архітектурних, інженерних та інших технічних галузях	-36	3	33	21	19	29	240	230	325
Придбання/реалізація нефінансових активів	-3	2	-57	2	0	6	458	179	87

Джерело: складено автором на основі даних Національного банку України [2]

З поточного рахунку платіжного балансу основні показники визначаються згідно наступних положень:

1) Згідно (ВРМ5§259) [3,67] під комп'ютерними та інформаційними послугами маються на увазі послуги, що охоплюють комп'ютерні дані і новини, пов'язані з обслуговуванням операцій між резидентами і нерезидентами. Вони включають: бази даних, такі як розвиток, збереження і онлайн-часові ряди, обробки даних - у тому числі таблиць, апаратна консультація, впровадження програмного забезпечення - в тому числі проектування, технічне обслуговування та ремонт комп'ютерів і периферійного обладнання, послуги агентства - у тому числі надання новин, фотографій та тематичних статей в засобах масової інформації, і підписка на газети та періодичні видання.

2) Роялті та ліцензійні платежі охоплюють обмін платежів і надходжень між резидентами і нерезидентами для дозволеного використання нематеріальних, невироблених нефінансових активів і майнових прав (таких, як патенти, авторські права, товарні знаки, промислові процеси, франшизи і т.д.) і з використанням за ліцензійними договорами вироблених оригіналів або прототипів (наприклад, рукописи та фільми) [3, 67].

3) наукові дослідження та розробки охоплюють ті послуги, які укладаються у вигляді угод між резидентами і нерезидентами та пов'язані з фундаментальними та прикладними дослідженнями і експериментальними розробками нових продуктів і процесів. Фінансові потоки, пов'язані з R & D також можуть бути двох видів:

- Кошти, надані транснаціональними компаніями для фінансування R & D виконують їх філії, а також кошти, які філії перераховують батьківським компаніям, як «вступний внесок» або передоплати за наступну передачу технологію;
- Фінансові потоки між пов'язаними і непов'язаними фірмами, які погодилися для проведення спільних досліджень R&D або в існуючих науково-дослідних установах або в дочірніх підприємствах вони створили разом з цією метою [3, 68].

4) архітектурні, інженерні та інші технічні послуги охоплюють операції резидентів / нерезидентів, пов'язаних з архітектурою міст та інших проектів розвитку, планування і дизайн-проекту та контролю гребель, мостів, аеропортів, проекти під

ключ, і т.д.; геодезії, картографії, тестування та сертифікації продукції та послуг технічного огляду [3,67].

З рахунку операцій з капіталом та фінансових операцій:

Придбання та продаж невірблених нефінансових активів складається з операцій, пов'язаних з матеріальними активами, які можуть бути використані або необхідні для виробництва товарів і послуг, але самі по собі не були здійснені (наприклад, патенти, авторські права, торгові марки, франшизи і т.д і здає в оренду або передає за іншими контрактами) [3,77].

Аналізуючи ТПБ можна помітити, що Україна нарощує експорт технологій. Тим не менше, різниця між надходженнями і витратами нематеріальних активів збільшуються протягом звітного періоду. Більше того, починаючи з 2009 року, Україна підвищила експорт технологій, що зазначено в ТПБ.

Останнім часом темпи чистих потоків ТПБ багато в чому пояснюються поведінкою експорту, що зростає в останні кілька років. Починаючи з 2009 року, спостерігається збільшення експорту, і навіть в посткризовий період він більше 2007 року. Аналогічна ситуація спостерігається і для імпорту, правда у бік зменшення.

Беручи до уваги внесок кожного елемента і порівняння двох років, 2003 і 2011 року, можна зробити висновок, що у 2003 році наукові розробки і дослідження були головним елементом ТПБ, проте у 2011 році основною складовою є комп'ютерні та інформаційні послуги. Структура надходжень у 2003 році, в деякій мірі відрізняється від тієї, яка спостерігається у 2011 році. Зокрема, 2011 появився такий показник як реалізація не фінансових активів і навіть перевищив роялті та ліцензійні послуги.

Якщо говорити про витрати, то у 2003 році найбільша питома вага була у роялті та ліцензійних послугах і ця ситуація спостерігається у 2011 році (в порівнянні з 2003 роком збільшилися у 3 рази). Всі показники за 9 років зросли, але найбільше зростання щодо комп'ютерних та інформаційних послуг, а також придбання не фінансових активів.

Така динаміка показує, що стратегічним напрямом розвитку інноваційної діяльності є покращення надання комп'ютерних та інформаційних послуг, а також збільшення імпорту роялті та ліцензійних послуг, що супроводжується розвитком промисловості.

До цих пір ми мали справу, в основному, з міжнародною передачею технологій. Враховуючи, як уже зазначалося, що наука і технологія тісно взаємопов'язані, ми не можемо ігнорувати рух наукового знання, який складно оцінити, оскільки наука поширюється безкоштовно. Тим не менш, також ОЕСР виділяє три типи даних, які можуть бути використані [1]:

- 1) звернення до наукових видань (журналів, зокрема) і аналіз бібліографічних посилань;
- 2) міграція науковців (дослідників та інженерів);
- 3) наукові конференції і конгреси і візит вчених.

Отже, в результаті аналізу статистичних даних можна виділити такі проблеми, які найбільше впливають на формування позитивного технологічного платіжного балансу:

- відсутність аналітичної та статистичної форми представлення ТПБ, а також методологічних пояснень до використання;
- недостатня підтримка держави щодо фінансування та законодавчого забезпечення основних складових ТПБ;
- тривалий термін окупності інноваційно-інвестиційних проектів, що знижує активність інвестицій

- застаріла матеріально-технічна база, що потребує значних вкладень;
- несприятлива податкова політика.

Технологічний платіжний баланс не слід недооцінювати як інструмент для виміру поширення знань та інтеграції України в міжнародну торгівлю нематеріальних активів і пов'язаних з технологією послуг.

Якщо Україна має намір інтегруватися до європейського співтовариства, забезпечити суспільний добробут європейського рівня, то запровадження такої політики виглядає безальтернативним і на цей час має реальні передумови (інноваційний потенціал).

Відмова від інноваційної політики може призвести до консервації накопичених у країні передумов структурної деградації — оскільки стабілізаційне зростання останніх років (відновлення потенційного ВВП) не є достатнім свідченням позитивних довгострокових перспектив української економіки і підвищення її конкурентоспроможності у світовому економічному просторі [4,2].

Список використаних джерел:

1. OECD (1990), Proposed Standard Method of Compiling and Interpreting Technology Balance of Payments Data (TBP Manual), Paris.
2. IMF. Balance of Payments Manual (BPM5). - Washington D.C.: 5th Ed. – 1993. – 188p.
3. Інноваційний розвиток в Україні: наявний потенціал і ключові проблеми його реалізації // Національна безпека та оборона. – 2004. - №7(55). – С.2-26.
4. <http://www.bank.gov.ua> – Офіційний сайт Національного банку України.

MУЛЯКОВА-БОЧИ А.К. ФОРМИРОВАНИЕ И ОЦЕНКА ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО ПЛАТЕЖНОГО БАЛАНСА УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

В статье большое внимание сосредоточено на формировании технологического платежного баланса. Особый акцент сделан на анализе его основных составляющих и проблем, которые влияют на его рост.

Ключевые слова: технологический платежный баланс, инновационный потенциал, научные разработки и исследования, передача технологий.

MULYAKOVA-BOCHI A.K. FORMATION AND TECHNOLOGICAL ASSESSMENT OF BALANCE OF PAYMENTS OF UKRAINE IN INNOVATION CONTEXT

The paper most attention is focused on the development of technological balance of payments. Special emphasis on analysis of its main components and issues that affect its growth.

Keywords: technology balance of payments, innovation potential, scientific development and research, technology transfer.